III. (क) एषः उपदेशः—**अत्र किं विशेषणम्?**

(ख) यथानिर्देशम् उत्तरत।

1. **कुरु** = ... **धातुः** ..... **लकारः** ..... **पुरुषः** ..... **वचनम्।**
2. **ऋषेः** = ... **विभक्तिः** ..... **वचनम्।**

(ग) बहुवचनम् लिखत।

1. **कुरु** (ए०व०) ..... बहुवचनम्
2. **स्वकर्त्तव्यम्** (ए०व०) ..... बहुवचनम्

(घ) पर्यायम् लिखत।

1. रचितः—
2. लेखकः—

उत्तरम्–

(क) एषः (ख) 1. कृ, लोट्, मध्यमः, एक. 2. षष्ठी एक

(ग) 1. कुरुत 2. स्वकर्त्तव्याणि

(घ) 1. निबद्धः 2. रचयिता

IV. 'गीतायाम् श्रीकृष्णः अर्जुनाय उपदिशति' इति वाक्ये कर्तृपदम् किम्? _____

(गीतायाम्, श्रीकृष्णः, अर्जुनाय)

उत्तरम्–

श्रीकृष्णः

4. नदी-तीरे अस्ति एकः वट-वृक्षः। एकः अल्पज्ञः बालकः तस्य छायायाम् उपविष्टः। पश्यति-एकस्याम् लतायाम् विशालानि कालिन्द-फलानि सन्ति। सः चिन्तयति-अहो विचित्रम्! सुकोमलायाम् लतायाम् दीर्घानि फलानि, विशाले वट-वृक्षे च लघूनि पुष्पाणि सन्ति। नूनम् एव ईश्वरः मन्दमतिः मूर्खः च। एवम् चिन्तयन् सः वृक्षस्य अधः तिष्ठति स्म। तदैव एकम् सुकोमलम् पुष्पम् तस्य शिरसि पतति। सः विचारयति–यदि एतस्मिन् वृक्षे विशालम् फलम् स्यात् तर्हि अद्य मे शीर्षम् भग्नम् भवेत्। सौभाग्येन अहम् सकुशलः अस्मि। ईश्वरः यत् करोति शोभनं करोति। ननु मूर्खः अहम्, न तु ईश्वरः।

I. एकपदेन उत्तरत।

1. वटवृक्षः **कुत्र** अस्ति ?
2. विशालानि फलानि **कस्याम्** सन्ति ?
3. वटवृक्षे **कीदृशानि** पुष्पाणि ?
4. बालकः **कीदृशः** अस्ति ?

उत्तरम्–

1. नदीतीरे 2. लतायाम् 3. लघूनि 4. अल्पज्ञः

II. एकवाक्येन उत्तरत–

अन्ततः बालकस्य ईश्वरविषये किं मतम्?

उत्तरम्–

अन्ततः बालकस्य ईश्वरविषये इदं मतम् 'ईश्वरः यत् करोति शोभनं करोति'।

III. यथानिर्देशम् उत्तरत।

(क) 'दीर्घानि फलानि'–अत्र किं विशेषणम्?

(ख) 1. भवेत् = ... धातुः ..... लकारः ..... पुरुषः ..... वचनम्

2. लतायाम् = ... विभक्तिः ..... वचनम्

3. तदा + एव = ...

(ग) बहुवचने परिवर्त्य लिखत–

1. विशालम् फलम् = ...

2. एतस्मिन् वृक्षे = ...

3. अहम् मूर्खः = ...

उत्तरम्–

(क) दीर्घानि (ख) 1. भू, विधिलिङ्, प्रथमः, एक 2. सप्तमी एक 3. तदैव

(ग) 1. विशालानि फलानि 2. एतेषु वृक्षेषु 3. वयम् मूर्खाः

IV. 'नदीतीरे अस्ति एकः वट-वृक्षः इति वाक्ये 'अस्ति' क्रियापदस्य कर्त्ता कः?

(*i*) नदीतीरे (*ii*) एकः (*iii*) वटवृक्षः

उत्तरम्–

वटवृक्षः

5. व्याघ्रः अस्माकं राष्ट्र-पशुः। अतीव मनोहरः अयम्। अस्य शरीरे पीत-कृष्ण वर्णाः पंक्तयः नितरां शोभन्ते। कदाचित् अयं सघनेषु वनेषु निर्भयं विहरति स्म। हन्त! साम्प्रतम् व्याघ्राणां संख्या अत्यल्पा जाता। व्याघ्र-जातिं सर्वनाशात् रक्षितुं वन-पर्यावरण-मन्त्रालयः अनेकान् उपायान् करोति; परं सर्वे प्रयत्नाः निष्फलाः भवन्ति। कारणं किम्? केषाञ्चित् धूर्तानां लोभः अथ वा वनानां छेदनम्। अस्माकं वन-सम्पत्तिः रक्षितव्या, देशस्य राष्ट्रपशुः चापि रक्षणीयः।

'प्रयोजना-व्याघ्रः' (Project Tiger) सफलः भवेत्। अन्यथा भविष्यत्-काले वयं पुस्तकेषु अस्य चित्रमेव द्रक्ष्यामः।

I. एकपदेन उत्तरत।

1. अस्माकं राष्ट्रपशुः **कः**?
2. व्याघ्रं रक्षितुं **कः** उपायान् करोति?
3. **केषां** संख्या अत्यल्पा जाता?
4. अस्माकं **का** रक्षितव्या?

उत्तरम्–

1. व्याघ्रः 2. वन-पर्यावरण-मन्त्रालयः 3. व्याघ्राणाम् 4. वन-सम्पदा

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत–

वन-पर्यावरण-मन्त्रालयः किमर्थम् उपायं करोति?

उत्तरम्–

वन-पर्यावरण-मन्त्रालयः व्याध्र जाति सर्वनाशात् रक्षितुम् अनेकान् उपायान् करोति।

III. यथानिर्देशम् उत्तरत।

1. 'कदाचित् अयं सघनेषु वनेषु निर्भयं विहरति स्म।' इति वाक्ये—

(*i*) किं विशेषणपदम्? .....

(*ii*) किम् अव्ययम् .....

(*iii*) 'अयं' स्थाने संज्ञापदं प्रयोज्य वाक्यं पुनः लिखत। .....

उत्तरम्–

1. (*i*) सघनेषु (*ii*) कदाचित् (*iii*) कदाचित् व्याघ्रः सघनेषु वनेलु निर्भयं विहरतिस्म।

2. **विपर्यायम् लिखत।**

(*i*) सफलाः .....

(*ii*) अत्यधिका .....

उत्तरम्–

(*i*) निफलाः (*ii*) अत्यल्पा।

3. (*i*) 'द्रक्ष्यामः'–अत्र कः धातुः? .....

(*ii*) 'सर्वे'–अत्र का विभक्तिः? .....

(*iii*) 'रक्षितुम्'–अत्र कः प्रत्ययः? .....

उत्तरम्–

(*i*) दृश् (*ii*) प्रथमा बहुवचनम् (*iii*) तुमुन् प्रत्ययः।

4. (*i*) चित्रमेत्र = _____ + _____

(चित्रम् + एव; चित्रम् + ऐव, चित्रम् + एव)

(*ii*) चापि = _____ + _____

(चा + पि, च + आपि, च + अपि)

उत्तरम्–

(*i*) चित्रम् + एव (*ii*) च + अपि

6. हिमालयः भारतस्य उत्तरस्यां दिशायाम् स्थितः। एषः हि संसारस्य उन्नततमः पर्वतः। माऊँट-ऐवरेस्ट इति हिमालस्य उन्नततमम् शिखरम्। इदम् शिखरम् नेपालदेशे स्थितम्। अनेकोः नद्यः हिमालयात् निर्गच्छन्ति देशस्य विशालं भूभागं च सिञ्चन्ति। अयं गिरिः अनेकेषां वनस्पतीनाम् अपि आलयः। अत्र अनेकाः ओषधयः जायन्ते। हिमालयस्य कानिचित् शिखराणि सर्वं वर्षं हिमेन आच्छादितनि। पर्यटकाः अत्र

********** END **********